

CPSS-IOSCO järelevaatamise põhimõtted ja nõuded finantsturu taristutele (FMI – Financial Market Infrastructures)

Käesolevaga on tehtud eestikeelne kokkuvõte FMI-le kehtivatest ja järelevaatajate poolt hinnatavatest riskide minimeerimise ja süsteemide tõhususe põhimõtetest ja nõuetest.

Finantsturu taristud on:

- maksesüsteemid (PS - payment systems),
- väärtpaperite keskdepositooriumid (CSD - Central Securities Depositories)
- väärtpaperite arveldussüsteemid (SSS – Securities Settlement Systems)
- kesksed vastaspoolad (CCP – Central Counterparties)
- kauplemisteabehoidlad (TR – Trade Repositories)

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 1. Õigusraamistik

Õigusraamistik peab olema põhjendatud, selge ja läbipaistev ning see peab olema jõustatav kõikides asjaomastes jurisdiktsioonides

1. **Nõue** : Juriidiline raamistik peab pakkuma õiguskindlust kõikidele FMI tegevuste ja teenuste olulistele aspektidele kõikides asjaomastes seadusandlustes.
2. **Nõue**: FMI reeglid, protseduurid ja lepingud peavad olema selged, arusaadavad ja vastavuses seadustega.
3. **Nõue**: FMI-l peab selgitama õigusraami pädevatele asutustele, süsteemi liikmetele ja klientidele arusaadaval ja selgel moel.
4. **Nõue**: Juriidiline raamistik peab olema jõustatav kõikides asjaomastes jurisdiktsioonides ja õiguslik alus peab tagama kindluse, et FMI reeglite ja protseduuride kohased tegevused ei saaks tagasilükatud, peatatud ega tühistatud.
5. **Nõue**: FMI kelle tegevus ulatub mitmesse jurisdiktsiooni, peab identifitseerima ja minimeerima sellest lähtuvalt riskid.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 2: Valitsemise kord

FMI valitsemise/ haldus kord peab olema selge ja läbipaistev, edendama FMI ohutust ja tõhusust ja üldisemalt toetama finantsüsteemi stabiilsust, avaliku huvi kaalutlusi ja asjakohaste sidusrühmade eesmäärke

- Nõue:** FMI eesmärgid peavad olema kirjeldatud, eesmärgid peavad seadma prioriteediks turvalisuse ja tõhususe ning toetama finantsstabiilsust ja muid avaliku huvi kaalutlusi
- Nõue:** Haldus / valitsemiskord ning vastutuse liinid ja põhimõtted peavad olema selgelt määratletud. Valitsemise kord peaks olema avalikustatud omanikele, pädevatele asutustele süsteemi liikmetele ja üldisemal moel kogu avalikkusele.
- Nõue:** Juhatus rollid ja vastutus peab olema selgelt määratletud, lisaks peab see sisaldama protseduure selle toimimiseks ja eraldi ka seda, mida teha konfliktsituatsioonides. Juhatus peab oma tegevust ja töökava regulaarselt üle vaatama ning hindama ka iga juhatuse liikme tegevust.
- Nõue:** Juhatus liikmete oskused ja motivatsioon peavad olema sobilikud.
- Nõue:** Juhatus liikmete roll ja vastutus peab olema selgelt määratletud. FMI juhtide oskused ja kogemused peavad olema piisavad täitmaks riskide juhtimisega seonduvaid kohustusi.
- Nõue:** Juhatus peaks kehtestama riskijuhtimise raamistiku, mis sisaldab ka riski tolereerimise poliitikat (riski otsuste tegemine kriisisituatsioonides ja hädaolukordades). Juhtimiskorraldustega peab olema tagatud, et riskijuhtimise ja siseauditi ülesannete täitjatel on piisavalt võimu, sõltumatust ja ressursse.
- Nõue:** Juhatus peab tagama, et FMI strateegia, suured arendused arvestavad piisaval määral ka otseste ja kaudsete liikmete ja teiste asjaomaste sidusrühmade huve. Kindlasti peab muudatustest ja arendustest selgelt ja arusaadavalt informeerima.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 3: Riskide juhtimise raamistik

Riskide juhtimise raamistik peab olema põhjalik, kirjeldades nii finantsriskide (krediidi ja likviidsus), operatsiooniliste kui muude riskide juhtimise. Kõikide riskide osas tuleb vaadata riske, mida FMI ise kannab ja ka neid riske, mis on põhjustatud teiste FMIde poolt.

- Nõue:** FMI-l peavad olema väljatöötatud riskide juhtimise poliitika ja protseduurid, mis võimaldavad identifitseerida, mõõta, jälgida ja hallata riske. Riskide juhtimise raamistikku tuleb regulaarselt üle vaadata.
- Nõue:** FMI-d peaksid ergutama turuosalisi (ja kui vajalik siis ka nende kliente) juhtima riske, mida nad põhjustavad FMI-le.

3. **Nõue:** FMI-i peaks regulaarselt üle vaatama riskid, mida põhjustavad teised osalised ja mida FMI põhjustab ise teistele FMI-dele (arvelduspankadele, likviidsuse pakkujatele ja muudele teenuse-pakkujatele).
4. **Nõue:** FMI peab identifitseerima stsenaariumid, mis võivad takistada tal oma kriitiliste teenuste pakkumist. Teenuse taasteplaanid ja sulgemise (wind-down) plaanid peavad olema olemas ning hinnata tuleb olemasolevate plaanide tõhusust.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•		•	•	

Põhimõte 4: Krediidirisk¹

FMI peab jälgima, mõõtma ja juhtima krediidiriski, mida ta oma liikmetele tekitab ning samuti tuleb juhtida kliiring- või arveldussüsteemidest tulenevaid riske.

Krediidirisk on risk, et vastaspool ei suuda täita oma finantskohustusi (vastaspool võib olla kas FMI süsteemi liige (põhimõte. 4) või arvelduspank (põhimõte. 9) või kontohaldur (põhimõte. 16). Osaleja maksejõuetus võib FMI-le tekitada nii likviidsus- kui krediidiriski. Finantsriskide hindamiseks terve komplekt nõudeid (krediidiriski juhtimine, tagatis, likviidsusriski juhtimine).

Arveldussüsteemides võib krediidirisk tuleneda selle liikmetelt või arvelduse protsessist. Maksete arveldussüsteemi puhul võib see olla seotud süsteemis hoitavate vahendite laiendamisega päevasiseseks laenuks süsteemi liikmetele – maksesüsteem kannab potentsiaalset riski, kui päevasisesel laenu tagatiseks antava tagatise väärtus on väiksem kui laenusumma.

Väärtpaberiarveldussüsteemis minimeerib DvP lahenduse kasutamine krediidi- ja likviidsusriske nii osalejatele kui süsteemile. DvP mudel 1 puhul toimuvad nii raha- kui väärtpaberiarveldus brutoarvelduse põhimõttel ehk tehing tehingu kaupa. Kuna väärtpaberiülekanne ja raha ülekanne toimuvad ainult siis, kui kontodel on vastavad vahendid, ei saa ühe liikme maksejõuetuse puhul tekkida olukorda, kus makse teostatakse sõltumata sellest et maksejõuetust ei ole veel avastatud ja realselt vahendid sellel liikmel puuduvad.

1. **Nõue:** FMI peab looma raamistiku et hallata krediidiriski, mis tuleneb makse- ja arveldusprotsessist ning mida ta võib põhjustada oma liikmetele.
2. **Nõue:** FMI peab identifitseerima krediidiriski realiseerumise võimalikud põhjused, krediidipositsioone tuleb regulaarselt tuleb jälgida ja kasutada sobilikku vahendit riskide juhtimiseks.

¹ Arveldussüsteemides võib krediidirisk tuleneda selle liikmetelt või arvelduse protsessist või mõlemalt. Maksete arveldussüsteemi puhul võib see olla seotud süsteemis hoitavate vahendite laiendamisega päevasiseseks laenuks süsteemi liikmetele – maksesüsteem kannab potentsiaalset riski, kui päevasisesel laenu tagatiseks antava tagatise väärtus on väiksem kui laenusumma. Väärtpaberite arveldussüsteemis minimeerib DvP lahendus krediidiriski minimeerituse (kuna väärtpaberiülekanne ja raha ülekanne toimuvad ainult siis, kui kontodel on vastavad vahendid, ei saa ühe liikme maksejõuetuse puhul tekkida olukorda, kus makse teostatakse sõltumata sellest et maksejõuetust ei ole veel avastatud ja realselt vahendid sellel liikmel puuduvad)

² Eesti SSS-s Rahaarveldus toimub integreeritud mudeli (*integrated model*) alusel keskpanga rahas (*autonomous central bank money*) - väärtpaberitehingute arveldamiseks vajalikud rahalised vahendid kannavad arveldusliikmed EVK maksemooduli kontole TARGET2-s ning EVK tagastab arveldusliikme konto jäägile vastavad vahendid tööpäeva lõpus.

3. **Nõue:** FMI peab olema suuteline katma oma kõikide liikmete krediidiriske³ (või tulevased (kui need eksisteerivad) krediidipositsioonid tagatise arvelt. Netosüsteemides, kus tagatise püsti ei panda, peab olema piisavalt vahendeid, et katta vähemalt kahe suurima süsteemiliikme positsioonid.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•		•	•	

Põhimõte 5: Tagatis

Krediidiriski maandamiseks süsteemiliikmetelt nõutavad tagatisvarad peavad olema likviidsed ja madala riskimääraga. Tagatisvaradele peaks olema riski kontsentratsiooni piirmäärad kehtestatud.

Tagatise kasutamine kaitseb FMId ja ka süsteemiliikmeid võimalike kahjude puhul kui süsteemi liige muutub maksejõuetuks. Tagatise kasutamine vähendab FMI enda riske ja lisaks innustab liikmeid juhtima riske, mida nad võivad tekitada FMile või teistele liikmetele. Märksõnadeks on aktsepteeritud tagatis (madalate riskidega), kontsentreeritud tagatise vältimine, piiriülene tagatise võimaldamine ning see et kasutatav tagatiste süsteem oleks tõhus ja paindlik.

1. **Nõue:** FMI peaks tagatisvarasid piirama (tagatisvarad peavad olema madala riskimääraga).
2. **Nõue:** FMI peab välja töötama tagatisvarade hindamise protseduuri.
3. **Nõue:** Selleks et vähendada sagedasi tsüklilisi kohandusi, peab FMI kasutama stabiilset ja konservatiivset allahindlust, mida on kalibreeritud halveneva turuolukorra suhtes.
4. **Nõue:** FMI peaks vältima kontsentreeritud varade hoidmist tagatisena.
5. **Nõue:** Kui FMI aktsepteerib ka ülepiirilist tagatist, siis tuleb kindlustada selle kasutamise võimalikkus (õigeaegsus)
6. **Nõue:** FMI peab kasutama tagatiste süsteemi, mis on hästi toimiv ja operatsiooniliselt paindlik

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•		•	•	

Põhimõte 7: Likviidsusrisk

FMI peab oma likviidsusriski jälgima, mõõtma ja juhtima FMI käsutuses peavad olema piisavad vahendid kõikides vajalikes väeringutes, et täita oma kohustusi (kas sama päeva arveldusteks või kui vajalik siis sagedasemateks arveldusteks) ka keerulistes riisiolukordades, näiteks liikme maksejõuetuse puhul.

Likviidsuse juhtimise põhimõttele vastavust tuleb vaadata koos krediidi riski, tagatise, varusüsteemide, lõpliku arvelduse, maksejõuetuse nõuetega ning kui vajalik siis ka avalikustamise nõuetega koos.

³ Current credit exposure ->kaotus, mida FMI kogeb hetkel kui süsteemiliige muutub maksejõuetuks

1. **Nõue:** FMI peab olema tõhus likviidsusriski juhtimise raamistik, et juhtida oma likviidsusriske mille võivad tingida FMI osalejad, arvelduspangad või likviidsusepakkujad.
2. **Nõue:** FMII peavad olema vahendid, et jälgida arveldusi ja rahavoogusid, sh likviidsuse kasutamist reaalaegselt
3. **Nõue:** Maksete- ja väärtpaberiarendussüsteemide toimimiseks peavad likviidsuspuhvrid olema piisavad selleks, et sooritada samapäeva (või kui vajalik siis sagedamini) arveldusi kõikides vajalikes valuutades. Ja seda ka kriitilistes olukordades, nt liikme maksejõuetuse puhul.
4. **Nõue:** Minimaalse likviidsusressursi nõude tagamiseks peaksid likviidsuspuhvrid sisaldama kommertsponga raha (või ka krediitkõlblike kommertsponkade raha), krediitliini, tuletisväärtpabereid (swap, repo), kergesti rahaks vahetatavates väärtpaberites hoitavaid tagatisi.
5. **Nõue:** FMI võib täiendada oma likviidsusressursse mõnes teises vormis likviidsusressurssidega. Sel puhul peaksid täiendavalt kasutatavad likviidsusressursid olema vastuvõetava krediitliini või tuletistehingute tagatisena (SWAP, repo). Isegi kui FMI-l ei ole keskpanga antavale laenule juurdepääsu, peaks ta likviidsuspuhvrite tagamisel arvesse võtma keskpanga poolt aktsepteeritavat. FMI ei peaks oma likviidsuspuhvri piisavuse tagamisel arvestama keskpanga poolt eriolukorras antava laenuga.
6. **Nõue:** FMI peab olema veendunud, et kõik likviidsusressursi pakkujad, olgu need siis FMI liikmed või muud välised likviidsuse pakkujad, omavad piisavalt infot ja teadlikkust oma likviidsusriskide juhtimiseks. FMI peaks testima likviidsuse suurendamise protseduure (kas on juurdepääs likviidsuse pakkuja teenustele).
7. **Nõue:** Kui makse- või väärtpaberiarendussüsteemil juurdepääs keskpanga kontole, tuleks seda kasutada likviidsuse juhtimise tõhustamiseks
8. **Nõue:** FMI peaks süsteemi likviidsuspuhvri suuruse kindlaks tegema stress testimisega. Vajaliku likviidsuspuhvri olemasolu tuleks regulaarselt kontrollida. Peavad olema selged protseduurid stresstesti tulemustest raporteerimiseks, nende adekvaatsuse hindamiseks. Hea, kui stresstesti jaoks oleks mitu asjakohast stsenaariumi välja töötatud, mis võtaks arvesse süsteemi tippunni käibeid, turumuudatusi, hinnavolatiilsust ning turunihkeid, mis võivad kaasa tuua tulude muutumist ja mitmeid samaaegseid tõrkeid. Stressitendid peavad arvestama süsteemi ülesehitust ja sellest tulenevaid võimalikke likviidsusriske.
9. **Nõue:** FMI peab looma selged reeglid ja protseduurid selleks et võimaldada õigeaegset kohustuste õiendamist ka siis kui ühel või mitmel liikmel on maksejõuetuse probleeme. Vältida tuleks tagasikerimist, protseduurid peaksid katma ka likviidsuse juurdehankimise ja täiendamise võimalusi.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•		•	•	

Põhimõte 8: Arvelduse lõplikkus

Arveldus peab oleme lõplik vähemalt väärtuspäeva lõpuks, kui võimalik siis peab FMI pakkuma päevasisest või reaalaegset arveldust.

Seda põhimõtet peaks hindama koos põhimõttega 9 (rahaarveldused) ja 20 (FMI ühendused).

1. **Nõue:** FMI reeglid ja protseduurid peavad määratlema arvelduslõplikkuse hetke. Kuidas FMI tagab arvelduse lõplikkuse kui FMI on loonud ühendusi teiste FMI-dega?
2. **Nõue:** Arveldusriski vähendamiseks peab FMI pakkuma arveldusi, mis on lõplikud vähemalt väärtuspäeva lõpus, kuid eelistatavalt päevasiselt või reaalaegselt (RTGS süsteemidee kasutuselevõtmine)
3. **Nõue:** Määratlema peab ka hetke, mil maksejuhise ei ole süsteemiliikme poolt tühistatav (ja see on tagasisidetamatu)

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•		•	•	

Põhimõte 9: Rahaarveldused

Kui võimalik siis rahaarveldus peaks toimuma keskpanga rahas. Kui keskpanga raha ei kasutata, siis peaks minimeerima ja kontrollima riske, mis tulenevad kommertsipanga raha kasutamisest.

Hinnata koos printsiibiga 8 (arvelduse lõplikkus) ja 16 (esindaja investeerimisriskid).

Keskpanga raha -> keskpangas hoiustatavat raha kasutatakse arveldusteks. KP raamatupidamises üleval.

Kommertsipanga raha -> kommertsipanga kohustus, FMI avab konto mõne(de)s arvelduspangas(des) ja on nõutav, et kõik FMI liikmed omavad kontot ühes neist pankadest. Mõnel juhul võib ka FMI olla ise arvelduspanga rollis.

Krediidirisk kommertsipanga raha kasutades võib realiseeruda näiteks siis kui arvelduspank muutub maksejõuetuks ja ei suuda oma kohustusi täita. Kui arveldus toimub FMI enda kontodel, siis on süsteem ise riskiks oma liikmetele.

1. **Nõue:** Kui võimalik, tuleks krediidi- ja likviidsusriski vältimiseks kasutada keskpanga raha.
2. **Nõue:** Kui keskpanga raha ei kasutata, siis peaksid arveldusteks kasutatavad vahendid olema väikse krediidi- ja likviidsusriskiga
3. **Nõue:** Kui süsteem arveldab kommertsipanga rahas, siis peaks juhtima ja limiteerima arvelduspangast tulenevat krediidi- ja likviidsusriski. FMI peab kontrollima arvelduspangale kehtestatud kriteeriumidest kinnipidamist. Kriteeriumid peaksid muu hulgas arvesse võtma regulatsioone, järelevalvet, krediidivõimet, kapitaliseeritust, likviidsusele juurdepääsu ja operatsioonilist töökindlust.

4. **Nõue:** Kui arveldus toimub süsteemi oma kontodel, tuleb minimeerida oma krediidi ja likviidsusriski.
5. **Nõue:** FMI lepingud arvelduspangaga peavad sätestama arvelduse toimumise aja.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
	•	•	•	

Põhimõte 10: Paber kandjal finantsinstrumentidega seotud riskid

Paber kandjal väljaantavate väärtpaberite ja finantsinstrumentidega seonduvad riskid tuleb identifitseerida ja juhtida.

Hinnata koos põhimõttega 15 (Äririsik) ja 23 (avalikustamine). Füüsilised instrumendid on väärtpaberid ja muud instrumendid, mis on väljaantud paber kandjal.

1. **Nõue:** FMI reeglid peavad määratlema paber kandjal finantsinstrumentidega seonduvad kohustused.
2. **Nõue:** FMI peab identifitseerima, jälgima ja juhtima riske ja kulusid, mis on seotud väärtpaberite säilitamise ja väljaandmisega paber kujul.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
	•			

Põhimõte 11: Nõuded keskodepositooriumidele

CSD reeglid ja protseduurid peavad aitama tagada väärtpaberite emissiooni terviklikkuse ja minimeerida ning juhtida väärtpaberite hoidmise ja ülekannetega seonduvaid riske. CSD peaks hoidma väärtpabereid immobiliseeritud⁴ või elektroonilisel kujul väärtpaberite ülekandmiseks elektroonilise kandega.

1. **Nõue:** CSD peaks olema asjakohased reeglid, protseduurid ja kontrollid et kaitsta väärtpaberite emitentide ja omanike õiguseid, et takistada väärtpaberite autoriseerimata loomist või kustutamist ning seda, et väärtpaberiemissioonide *reconciliation* toimuks vähemalt igapäevaselt.
2. **Nõue:** CSD peaks keelama arvelduskrediiti (overdraft) ja väärtpaberikonto miinusesseminekut (deebet saldo)
3. **Nõue:** Väärtpaberite (omandiõiguse) registreerimine peaks olema elektrooniline⁵

⁴ **Immobiliseerimist** kasutatakse üleminekuna elektroonilisele väärtpaberite registreerimisele. Point selles, et immobiliseerimise puhul hoitakse paber kandjal väärtpabereid kogu aeg Väärtpaberite keskodepositooriumis (ja tagatakse nende füüsiline liikumatus) **Dematerialiseerimine** tähendab, et paber kandjal paberitest ja tõenditest loobutakse täielikult. Dematerialiseeritud väärtpaberid eksisteerivad vaid elektroonilisel kujul.

⁵ **Book entry** välistab selle, et väärtpaberi omandiõiguse ülekandmisel ostjal müüjale peaks väärtpabereid füüsiliselt üleandma. Ülekanne kajastub raamatupidamisliku kandena.

4. **Nõue:** CSD peaks asjakohaste reeglite ja juriidilise raamistikuga varasid kaitsma esindaja riski⁶ realiseerumise eest.
5. **Nõue:** CSD peab tagama enda varade ja väärtpaperite arveldussüsteemi liikmete varade eraldatuse. Lisaks võiks CSD toetada oma liikmete kontodel nende klientide varade eraldatust.
6. **Nõue:** CSD peab identifitseerima, mõõtma, jälgima ja juhtima oma teistest tegevustest (va väärtpaperite hoidmine, haldamine ja arveldamine) tulenevaid riske ja vajadusel võtma kasutusele nende riskide minimeerimise meetmed.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
		•	•	

Põhimõte 12: nõuded süsteemidele, mis arveldavad mitmeid omavahel seotud kohustusi

Kui FMI arveldab tehinguid, mis hõlmab mitmeid seotud kohustusi (nt väärtpaperiarveldus, välisvaluuta tehingud) siis peaks ta elimineerima riske sel moel et ühe kohustuse lõplikuks muutumine tooks kaasa ka teise seotud kohustuse täitmise ja arvelduslõplikkuse.

Põhimõtet tuleb hinnata koos põhimõttega 4 (krediidirisk), 7 (likviidsusrisk) ja 8 (arvelduse lõplikkus).

1. **Nõue:** Süsteemides, mis arveldavad omavahel seotud tehinguid, näiteks väärtpaperiarveldus või välisvaluuta tehingud, tuleb riske maandada pakkudes arvelduslahendust, kus ühe seotud poole arveldamine kindlustab ka seotud tehingu arveldamise.

Nt väärtpaperite puhul võib realiseeruda risk, et väärtpaperiülekanne saab tehtud aga rahaülekanne ei toimu. Riski saab minimeerida DvP lahendusega, kus väärtpaperiarvelduse mõlemad seotud poole, väärtpaperi ja raha ülekanne on omavahel seotud ja mõlema poole lõplikkus on tagatud.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	

Põhimõte 13: Süsteemiliikmete maksejõuetuse protseduurid (Osaleja kohustuste täitmata jätmise eeskirjad ja korrad)

FMI-l peavad olema tõhusad ja selged protseduurid et süsteemiliikme maksejõuetusega toime tulla ja täita oma kohustusi. Vajadusel tuleb rakendada meetmeid et vältida kahjusid ja survet likviidsusele.

1. **Nõue:** FMI-l peavad olema väljatöötatud protseduurid ja reeglid, mis võimaldaksid süsteemiliikme maksejõuetuse korral oma kohustusi jätkata.
2. **Nõue:** FMI peaks olema hästi ettevalmistatud, et vajadusel protseduuride kohaselt toimida (protseduuride ja plaanide testimine).
3. **Nõue:** FMI peaks oma maksejõuetuse reeglite ja protseduuride võtmeaspektid avalikustama.

⁶ **Esindajarisk** ehk risk, et süsteemi kaudseid liikmeid esindav liige ei pea enda ja süsteemi kaudse liikme väärtpaperite kohta

4. **Nõue:** Maksejõuetuse protseduuride testimisse tuleks kaasata süsteemiliikmed ja muud sidusrühmad. Testi tuleks läbi viia aastas korra veendumaks protseduuride kasutatavuses ja tõhususes.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
			.	

Põhimõte 14: Varade eraldatus ja ülekanndmine

CCP-l peavad olema reeglid ja protseduurid, mis võimaldavad liikmete klientide varade ja tagatiseks pakutud varade eraldamist.

1. **Nõue:** CCP-l peavad olema sellised reeglid ja korraldused, mis aitavad kaitsta tema liikme kliendi positsioone ja tagatise (eriti sel puhul kui CCP liige osutub maksejõuetuks). Kliendi positsioonid ja üles pandud tagatised peavad olema eraldatavad (segregation arrangements).
2. **Nõue:** CCP peab avalikustama reeglid ja muu hulgas ka selle, kas kliendi tagatis on kaitstud individuaalsel (jaekliendi baasil) või esindaja baasil.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
.

Põhimõte 15: Äririsk

FMI peab identifitseerima, jälgima ja juhtima äririski, hoidma piisavat netovara võimaliku ärikahjumi katmiseks ja teenuste jätkuvuse tagamiseks.

Põhimõtete hinnatakse koos põhimõttega 3 (riskide juhtimine) 21 (tõhusus).

Äririski realiseerumine on põhimõtteliselt FMI haldamise ja juhtimisega seonduv teema, äririski puhul on FMI vaadeldav äriettevõttena. Seega avaldavad riski realiseerumisele mõju nt kehv äristrateegia, liiga kõrged või järsult suurenevad tegevuskulud.

1. **Nõue:** Süsteemi käitaja kehtestab usaldusväärse juhtimis- ja kontrollisüsteemi, et tuvastada, jälgida ja juhtida üldisi äririske, sealhulgas äristrateegia nõrgast elluviimisest tulenevat kahju, negatiivseid rahavooge või ootamatuid ja äärmiselt suuri tegevuskulusid.
2. **Nõue:** Süsteemi käitaja hoiab omakapitalist rahastatavat likviidset netovara nt lihtaktsiate, avalikustatud reservide või muu jaotamata kasumi kujul, nii et ta suudab üldise ärikahju tekkimisel ettevõtjana oma tegevust ja teenuste osutamist jätkata. Nende varade suurus määratakse kindlaks lähtudes tema üldise äririski profiilist ning ajast, mida on vaja, et saavutada tema kriitilise tähtsusega toimingute ja teenuste taastamine või korrapärane sulgemine, kui võetakse selline meede.
3. **Nõue:** Süsteemi käitajal peab olema teostatav tegevuse taastamise ja korrapärase sulgemise kava. Süsteemi käitaja peab hoidma taastamise ja sulgemise kava rakendamiseks piisavalt omakapitalist rahastatavat likviidset netovara. Minimaalselt hoiab süsteemi käitaja omakapitalist rahastatavat likviidset netovara väärtuses, mis on võrdne vähemalt kuue kuu jooksvate tegevuskuludega. See vara täiendab vahendeid,

mida hoitakse, et katta osaleja kohustuste täitmata jätmisi või muid riske. Hoitava vara arvesse võib võtta kapitalinõuete alusel hoitavaid omavahendeid.

4. **Nõue:** Üldise äririski katmiseks hoitavad varad peavad olema piisava likviidsusega ja kõrge kvaliteediga, et neid oleks võimalik õigeaegselt kasutada.
5. **Nõue:** Süsteemi käitaja peab kehtestama elujõulise plaani omakapitali vajadusel kasvatada. Kava esitatakse juhatusele heakskiitmiseks ja seda kaasajastatakse vähemalt korra aastas.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõtte 16: Esindaja- ja investeerimisrisk

FMI peaks kaitsma enda ja oma osalejate varasid ja minimeerima võimalikke kahjusid ja varade kaotamise riski. Investeerima peaks väheriskantsetesse instrumentidesse.

Hinnata tuleb koos põhimõttega 4 (krediidirisk), 5 (tagatis) ja 7 (likviidsusrisk).

Esindajarisk on FMI kaudse liikme **esindaja** poolt hallatavate varade kahjude tekkimise risk, näiteks sel puhul kui esindajat tabab maksejõuetus või esindaja teeb FMI kaudse liikme väärtpaberitega tehinguid ilma viimase teadmata või nt, esindav liige ei pea enda ja süsteemi kaudse liikme väärtpaberite kohta eraldi arvestust.

Esindajariski vähendamiseks peaks FMI:

1. **Nõue:** Süsteem käitaja hoiab enda ja osalejate varasid järelevalve alla kuuluvates ja reguleeritud üksustes (esindajaks olev kontohaldur), mille raamatupidamistavad, turvaprotseduurid ja sisekontroll kaitsevad neid varasid kaotsimineku eest kontohalduri või allhalduri maksejõuetuse, hooletuse, pettuse, nõrga juhtimise või ebapiisava andmete säilitamise korral.
2. **Nõue:** Süsteemi käitajal peab olema õigeaegne juurdepääs oma varadele ja osalejate antud varadele.
3. **Nõue:** Süsteemi käitaja hindab ja mõistab oma riske seoses oma esindajaks olevate kontohaldurpankadega, võttes neist igäühe puhul arvesse omavahelise suhte kõiki aspekte.
4. **Nõue:** Süsteemi käitaja kehtestatud investeerimisstrateegia peab olema **kooskõlas** tema üldise riskijuhtimisstrateegiaga ning täielikult osalejatele avalikustatud. Ta vaatab investeerimisstrateegia läbi vähemalt korra aastas. Investeeringud tuleb teha minimaalse krediidi-, turu- ja likviidsusriskiga instrumentidesse.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 17: Tegevusrisk

FMI peaks identifitseerima tegevusriski põhjused, nii sisemised kui välised ja minimeerima nende mõju asjakohaste meetmete ja protseduuridega. Süsteemi ülesehitus peab tagama kõrge turvalisuse taseme ja töökindluse. Talitluspidevuse protseduurid peavad tagama süsteemi taastamise ja kohustuste täitmise ka laiaulatuslike häirete korral.

Põhimõtet tuleb koos vaadata põhimõtetega 20 (ühedused), 21 (tõhusus ja 22 (kommunikatsiooni standardid ja protseduurid)

Operatsioonirisk on risk, et puudused infosüsteemis, sisemistes protsessides või töötajatel või välised häired põhjustavad süsteemi poolt pakutavate teenuste halvenemise, kvaliteedi languse või peatumise. Operatsioonilised tõrked võivad kahjustada FMI reputatsiooni või usaldusväarsust ja põhjustada finantsilist kahju.

1. **Nõue:** FMI kehtestab usaldusväärse raamistiku, mis hõlmab tegevusriski tuvastamiseks, jälgimiseks ja juhtimiseks kohaseid süsteeme, põhimõtteid, kordasid ja kontrole.
2. **Nõue:** Operatsiooniliste riskide juhtimise rollid ja vastutus peab olema kinnitatud juhatuse poolt ja need peavad kajastuma riskide juhtimise raamistikus. Protseduure ja meetmete rakendamist tuleb perioodiliselt peale süsteemi muudatusi üle vaadata ja testida.
3. **Nõue:** FMI kehtestab teenustaseme ja töökindluse eesmärgid ja nende eesmärkide saavutamisele suunatud poliitikad. Ta vaatab need eesmärgid ja poliitikad läbi vähemalt korra aastas.
4. **Nõue:** FMI tagab võimekuse toime tulla stressi-olukorrast tuleneva maksete mahtude kasvuga ning et ta suudab saavutada oma teenustaseme eesmärgid.
5. **Nõue:** Süsteemi käitaja kehtestab terviklikud füüsilise turvalisuse ja infoturbe põhimõtted, milles on asjakohaselt tuvastatud, hinnatud ja juhitud kõiki võimalikke haavatavusi ja ohte. Ta vaatab need poliitikad läbi vähemalt korra aastas.
6. **Nõue:** FMI kehtestab talitluspidevuse plaani, milles käsitletakse sündmusi, mis kujutavad endast märkimisväärset tegevuse katkestamise riski. Kavas tuleb ette näha varukeskuse kasutamine ning see peab tagama, et kriitilise tähtsusega infotehnoloogiasüsteemid suudavad tegevust jätkata kahe tunni jooksul nimetatud sündmuste toimumisest. Kava peab olema koostatud selliselt, et arveldamisele kuuluvad maksed saaksid arveldatud selle pangapäeva lõpuks, mil katkestus aset leidis. Süsteemi käitaja peab seda kava regulaarselt testima.
7. FMI tuvastab, jälgib ja juhib riske, mida kriitilise tähtsusega osalejad, teised finantsturu infrastruktuurid ning teenusepakkujad võivad põhjustada tema tegevusele.

Lisaks peab FMI tuvastama, jälgima ja juhtima riske, mida ta ise teistele FMidele võib põhjustada.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 18: Juurdepääs ja osalemise kriteeriumid

Liikmelisuse kriteeriumid peavad olema objektiivsed, riskidel baseeruvad ja avalikustatud ning võimaldama avatud ja õiglast juurdepääsu.

Tuleb vaadata koos põhimõttega 19 (Mitmeastmeline osalemine) ja 21 (tõhusus).

- Nõue:** Teenustele juurdepääs peab olema õiglane, lubama peab nii otsest juurdepääsu kui võimalusel ka kaudset juurdepääsu ning juurdepääs peab baseeruma mõistlikel osalemisetingimustel.
- Nõue:** Juurdepääsu ja osalemise kriteeriumid peavad olema põhjendatud arveldussüsteemi ja selle teenindatava turu turvalisuse ja tulemuslikkusega seotud kaalutlustega ning koostatud süsteemi konkreetseid riske silmas pidades ja olema nendega vastavuses. Süsteemi käitaja kehtestab kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega nõuded, mis piiravad juurdepääsu vähimal võimalikul määral. Kui süsteemi käitaja keelab üksusele juurdepääsu, esitab ta selle kohta kirjaliku põhjenduse, mis põhineb terviklikul riskianalüüsil.
- Nõue:** Süsteemi käitaja jälgib jooksvalt, kas osalejad vastavad juurdepääsu ja osalemise kriteeriumitele. Ta kehtestab ja avalikustab mittediskrimineerivad korrad, millele tuginedes peatada ja korrakohaselt tühistada osaleja osalemise õigus, kui osaleja ei vasta juurdepääsu ja osalemise kriteeriumitele. Ta vaatab need korrad läbi vähemalt korra aastas.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 19: Mitmetasandiline osalemine

FMI peaks juhtima mitmetasandilisest osalemisest tulenevaid riske.

Hinnata koos põhimõttega 18 (Juurdepääs ja osalemise kriteeriumid).

Mitmeastmeline osalemise all mõeldakse seda, kui kaudsed liikmed toetuvad FMI pakutavate teenuste kasutamiseks otseliikmetele. Riskid ilmnevad, kui kaudse liikme tehingute mahud on väga suured ning need on proportsioonis kordi suuremadki kui otsese liikme võime oma kohustustega hakkama saada. Reaalselt on FMI võime kaudseid liikmeid kontrollida või nende tegevust mõjutada piiratud, kuid nõuded toovad järgmised soovitusel:

- Nõue:** Süsteemi käitaja tagab, et arveldussüsteemi eeskirjad, korrad ja lepingud võimaldavad tal koguda teavet kaudsete osalejate kohta, et tuvastada, jälgida ja juhtida kõiki osalemisest tulenevaid riske. See teave peab hõlmama vähemalt järgmist:

- a) otseosalejate poolt kaudsete osalejate eest tehtavate toimingute proportsioon;
 - b) iga otseosaleja kaudu arveldavate kaudsete osalejate arv;
 - c) igalt kaudselt osalejalt pärinevate maksete mahud või väärtused süsteemselt olulises maksesüsteemis;
 - d) kaudsete liikmete maksete mahtude või väärtuste proportsioon võrrelduna selle otseosaleja vastavate näitajatega, kelle kaudu vastaval kaudsel osalejal on juurdepääs süsteemselt olulisele maksesüsteemile.
2. **Nõue:** Süsteemi käitaja tuvastab otse- ja kaudsete osalejate vahelised olulised sõltuvused, mis ohustada süsteemselt olulist maksesüsteemi.
 3. **Nõue:** Süsteemi käitaja tuvastab kaudsed osalejad, kellest lähtub olulisi riske väärtpaperite arveldussüsteemile ja otseosalejatele, kelle kaudu neil on juurdepääs süsteemselt olulisele maksesüsteemile, eesmärgiga neid riske juhtida.
 4. **Nõue:** Süsteemi käitaja vaatab vähemalt korra aastas läbi riskid, mis tulenevad mitmetasandilisest osalemisest. Ta võtab vajaduse korral maandavaid meetmeid tagamaks, et riskid on kohaselt juhitud.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
	•	•	•	•

Põhimõte 20: Finantsturu taristute vahelised ühendused

Kui FMI on loonud ühendusi teiste FMIdega, siis tuleb ühendustega seonduvaid riske tuvastada, jälgida ja juhtida.

NB! Maksesüsteemide ühenduste teemal kehtivad nõuded on toodud põhimõttes 9 (rahaarveldus). Hinnata tuleb koos põhimõtetega 8 (arvelduslõplikkus), 11 (CSD) ja 17 (operatsiooniline risk). Ühendus on lepingutingimuste ja operatsiooniliste korralduste komplekt.

FMI võib luua ühendusi teise sarnase FMIga peamise eesmärgiga laiendada oma teenuseid. Näiteks investor CSD võib luua ühenduse teise CSDga (kus väärtpaperid on emitteeritud, issuer CSD) et võimaldada investor CSD liikmel (kontohalduril) juurdepääsu emitteeriva CSD teenustele. Ja CCP võib luua ühenduse teise CCPga et võimaldada oma liikmetel kaubelda (*clear trades*) teise CCP liikmetega.

FMI võib luua ühendusi ka temast endast erinevat tüüpi FMIga. Näiteks, CCP peab looma ja kasutama ühendust CSDga et saada ja edastada väärtpabereid. Ja kui CCP on loonud lingi CSDga, mis haldab SSS, siis CSD peab olema suutlik haldama neid riske, mida CCP talle võib põhjustada.

Printsiip seab nõuded CSD vahelistele ühendustele, CCP ja TR vahelistele ühendustele kui ka CSD ja CCP vahelistele ühendustele ning TR ja teiste FMI vahelistele ühendustele.

1. **Nõue:** Enne ühenduste loomist ja kui need on loodud, siis peaks FMI perioodiliselt jälgima ja haldama kõiki ühendustega seonduvaid potentsiaalseid riske.

2. **Nõue:** Ühenduse õiguslikud alused peavad olema läbimõeldud ja kehtivad kõigis asjakohastes jurisdiktsioonides */ülepiirilised ühendused võivad kujutada juriidilist riski seoses sellega, et ühendusega seotud FMIde seadusandluses või lepingutes reeglites võib esineda erinevusi (tagatise korraldused, arvelduslõplikkus, nettimise korraldused, mis toodud põhimõtte1 juures ka). Selliste ebakindluste vältimiseks tuleb lingilepingus kõik vajalik korrektselt sätestada/*
3. **Nõue:** Lingiga ühendatud CSDd peavad haldama krediidi- ja likviidsusriske mida nad üksteisele võivad põhjustada. CSDde vahelised laenud peavad olema tagatud kõrgekvaliteedilise tagatisega
4. **Nõue:** Väärtpaberite ajutine ülekanne teisele CSDle peab olema keelatud või vähemalt ei tohiks enne kui väärtpaberiarveldus on lõplik, seda edasi võõrandada.
5. **Nõue:** Investor CSD võib luua ühenduse teise, väärtpabereid emiteeriva CSDga vaid siis, kui on tagatud investor CSD liikmete õiguste kaitse
6. **Nõue:** Investor CSD kes kasutab ühenduse haldamiseks väärtpabereid emiteeriva CSDga vahendaja teenust (esindajat), peab mõõtma, jälgima ja juhtima lisanduvaid riske, mida esindaja kasutamine kaasa võib tuua (sh esindaja-, krediidi-, õiguslikku ja tegevusriski).

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõtte 21: Tõhusus ja mõjus

FMI peaks olema tõhus ja tulemuslik et vastata osalejate ja teenindavate turgude vajadustele.

Hinnata koos põhimõtetega 17 (tegevusrisk), 18 (juurdepääs ja osalemine) ja 22 (kommunikatsiooni protseduurid ja standardid)

1. **Nõue:** Süsteemi käitaja peab tagama, et hallatav arveldussüsteem vastaks teenindavate turgude vajadustele (ennekõike kliirimis- ja arveldamiskorra valiku; toimimise struktuuri ning teenuste või toodete ulatuse ja kasutatava tehnoloogia osas).
2. **Nõue:** Süsteemi käitajal peavad olema selgelt määratletud mõõdetavad ja realistlikud sihid ja eesmärgid, näiteks minimaalsete teenustasemet, riskijuhtimise ootuste ja tegevuse prioriteetide valdkondades.
3. **Nõue:** Süsteemi käitaja kehtestab mehhanismid nõuetes 1 ja 2 sätestatu regulaarseks ning vähemalt iga-aastaseks läbivaatamiseks.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 22: Kommunikatsiooni protseduurid

Süsteemi käitaja kasutab asjakohaseid rahvusvaheliselt aktsepteeritud kommunikatsiooni protseduure ja standardeid, et hõlbustada tõhusat maksete tegemist, töötlemist ja arveldamist.

- Nõue:** Süsteemi käitaja kasutab asjakohaseid rahvusvaheliselt aktsepteeritud kommunikatsiooni protseduure ja standardeid, et hõlbustada tõhusat maksete tegemist, töötlemist ja arveldamist.

PS	CSD	SSS	CCP	TR
•	•	•	•	•

Põhimõte 23: Eeskirjade, võtmekordade ja turuandmete avaldamine

An FMI should have clear and comprehensive rules and procedures and should provide sufficient information to enable participants to have an accurate understanding of the risks, fees, and other material costs they incur by participating in the FMI. All relevant rules and key procedures should be publicly disclosed.

Põhimõtet tuleks vaadata koos printsiibiga 8 (arvelduse lõplikkus), 13 (liikme kohustuste täitmata jätmise protseduurid) ja 24 (avalikustamine).

- Nõue:** FMI kehtestab selged ja terviklikud eeskirjad ja korrad, mis avalikustatakse täielikult osalejatele. Asjakohased eeskirjad ja võtmekorrad tuleb ka üldsusele avalikustada.
- Nõue:** FMI avalikustab süsteemi ülesehituse ja toimimise selge kirjelduse ning samuti süsteemselt olulise maksesüsteemi käitaja ja osalejate õigused ja kohustused, et osalejad saaksid hinnata riske, mis neil tekib süsteemis osalemisest.
- Nõue:** FMI teeb kättesaadavaks kogu vajaliku ajakohase dokumentatsiooni ning pakub koolitusi, et edendada osalejate arusaamist süsteemi eeskirjadest ja kordadest ning riskidest, mis neil tekib väärtpaperite arveldussüsteemis osalemisest.
- Nõue:** FMI avalikustab süsteemi kõikide teenuste tasud ning samuti allahindluse põhimõtted. Süsteemi käitaja esitab võrreldavuse eesmärgil tasuliste teenuste selged kirjeldused.
- Nõue:** FMI koostab ja avalikustab vastused CPSS-IOSCO finantsturu infrastruktuuri avalikustamise raamistikule. Ta kaasajastab oma vastused pärast olulisi muudatusi süsteemis või selle tegevuskeskkonnas ning vähemalt korra kahe aasta jooksul. Samuti avaldab süsteemi käitaja vähemalt tehingute mahtude ja väärtuste põhiandmed.

Rahvusvaheliste CPSS-IOSCO põhimõtete rakendamine finantsturu taristutele

PRINTSIIP	Maksesüsteemid			Väärtpaberite arveldussüsteem	Depositoorium	Keskne vastaspool	Kauplemis-teabe hoidla
	SI(R)PS ⁷	PIRPS ⁸	ORPS ⁹				
1. Õigusraamistik	X	X	X	X	X	X	X
2. Juhtimine	X	X	X	X	X	X	X
3. Riskide juhtimise raamistik	X	X	X	X	X	X	X
4. Krediidirisk	X			X		X	
5. Tagatised	X			X		X	
6. Krediidiriski katmise nõuded CCP-dele						X	
7. Likviidsusrisk	X			X		X	
8. Arvelduse lõplikkus	X	X	X	X		X	
9. Rahaarveldused	X	X		X		X	
10. Füüsiliste väärtpaberite tarned				X	X	X	
11. Nõuded väärtpaberite keskedepositooriumidele					X		
12. Nõuded süsteemidele, mis arveldavad mitmeid omavahel seotud kohustusi				X		X	
13. Süsteemi liikme maksejõuetuse protseduurid	X	X	X	X	X	X	
14. Kliendi positsioonide ja tagatise kaitse						X	
15. Äririsk	X			X	X	X	X
16. Esindaja- ja investeerimisrisk	X			X	X	X	
17. Operatsiooniline risk	X	X	X	X	X	X	X
18. Juurdepääsu ja osalemise kriteeriumid	X	X	X	X	X	X	X
19. Mitmeastmeline osalemine	X			X	X	X	X
20. Finantsturu taristute ühendused				X	X	X	X
21. Tõhusus ja efektiivsus	X	X	X	X	X	X	X
22. Kommunikatsiooni protseduurid	X	X		X	X	X	X
23. Avalikustamise reeglid	X	X	X	X	X	X	X
24. Kauplemisteabehoidlate avalikustamise reeglid							X
Süsteemile kohaldatavate printsiipide arv	17	11	9	20	15	22	12

⁷ Süsteemselt oluline (jaemakse) süsteem, Systemically Important (Retail) Payment System

⁸ Silmapaistvalt oluline jaemakse süsteem, Prominently Important Retail Payment System

⁹ Muu jaemaksesüsteem, Other Retail Payment System